Historical retrospective of legal pluralism

Історична ретроспектива правового плюралізму

Lukontseva Yuliia

Keywords:
legal pluralism, legal particularism, indigenism, indigenous rights, historical retrospective

Ключові слова:
правовий плюралізм, правовий партикуляризм, індихенізм, права корінних народів, історична ретроспектива

Постановка проблеми. Правовий розвиток будь-якого суспільства знаходиться у постійному балансуванні між централізмом та децентралізацією, універсальними та винятковими нормами, моністичним та плюралістичним підходами до правового регулювання. Правовий плюралізм (поліюридизм) пропонує модель правової організації суспільства, за якої у певному політико-територіальному просторі співіснують різні нормативні системи. Даний підхід, як невід'ємний компонент парадигми мультикультуралізму, забезпечує належну міжкультурну комунікацію в умовах глобалізованого світу, створює ефективні механізми захисту прав національних, етнічних, релігійних меншин. Однак сучасний правовий плюралізм виник не на порожньому місці, дослідження даного складного феномену не може бути повним без переконання у тому, що він має під собою не лише теоретичне обґрунтування, а й цілком конкретний соціально-історичний контекст.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У зарубіжній науковій літературі питанням правового плюралізму приділяється значна увага, існує навіть спеціалізоване видання «Journal of Legal Pluralism». Даний термін широко використовують дослідники різних наукових і соціально-політичних поглядів, зокрема – Г. Вудмен, Дж. Гріффітс, Дж. Гурвіч, Ж. Карбонье, С. Мур, Б. Таманаха, А. Редкліф-Браун, Н. Рулан та ін. Що стосується вітчизняної юридичної науки, слід констатувати, що дана тематика досі залишається поза межами належної уваги українських науковців. Окремим аспектам досліджуваної проблематики приділили увагу у своїх роботах В. Завальнюк, Л. Кушинська, С. Римаренко, Т. Фурдик, Д. Щамбура.

Метою статті є розкриття основних історичних етапів розвитку правового плюралізму у світі.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, сам термін «плюралізм» був запропонований німецьким філософом Х. Вольфом лише у 1712 р.[1], однак плюралістична державно-правова практика має достатньо довгу історію, хоча у науці вона відома під іншими назвами. Приміром, у радянський період для характеристики особливостей феодального права широко використовувався термін «правовий партикуляризм». Дане поняття використовується і у сучасній історико-правовій науці. Так, О. М. Федоров пропонує характеризувати структуру середньовічного права Західної Європи як партикулярну, розуміючи під партикуляризмом складну взаємодію багатьох правових систем різних рівнів, як корпоративних (сільських і міських громад, цехів, гільдій, станів, територіальних утворень тощо), так і «універсальних» (канонічне, імперське, королівське право, ius commune)[2].

Стосовно визначення часу виникнення теорії і практики поліюридизму у науковців відсутня єдність. А. Е. Кирищян вважає, що найбільш віддаленою за часом концепцією автономного права і юридичного плюралізму слід вважати погляди вірменських філософів-раціоналістів VII-IX ст. (павлікіанці, тондракійці та ін.), що оспорюють верховенство державної влади – арабських і сельджукских завойовників і обґрунтовують право церкви та інших неофіційних релігійних об'єднань на регулювання відносин всередині громади віруючих. Пізніше, за словами автора, їх основні концепти послужили підставою для затвердження в Європі так званого канонічного права[3]. Однак витоки концепції правового плюралізму можна побачити у стародавньому римському праві, яке поряд з ius civile розрізняло також ius gentium (право народів). Об'єднання значної кількості різних народів під владою римлян сприяло розповсюдженню персонального принципу дії права. Римські юристи вважали, що право, яке має застосовуватись до людини, визнача-

---

1 Шевчук С.Ф. Плюралізм у філософії та науці. *Молодий вчений*. 2017. № 4 (44). С.119.

2 Федоров А. Н. Раздробленность или взаимодействие: о партикуляризме права средневековой Западной Европы. *Вестник Челябинского государственного университета.* 2015. № 23 (378). Право. Вып. 44. с. 20-21.

3 Кирищян А. Э. Концепция правового плюрализма : некоторые вопросы теории и практики. *Труды Института государства и права РАН*. 2009. № 4. С. 38.

ється не територією, на якій вона живе, а національною групою, з якої вона походить[4]. Основи правової мозаїки Римської імперії були закладені в протистоянні між римським політичним пануванням і персональним правом різних народів. В принципі, право, яке застосовувалося до перегринів в Римі, було їх особистим (персональним) правом. Якщо ж виникали суперечки між перегринами з різних народів, то з'являлась необхідність узгодження різних систем права, які конфліктували між собою. Функції подібного узгодження реалізовували претори перегринів, завдяки діяльності яких формувалося ius gentium.

Падіння у 476 р. імперії на Заході змінило політичну роль Риму, але не зупинило взаємодію римського та персонального права. Панівні германські племена тепер жили за своїми законами і звичаями, дозволивши також і римлянам керуватися римським правом. Карл Великий після з'єднання франків, бургундів, готів і лангобардів у одну імперію був змушений визнати той факт, що кожний народ має користуватися своїм власним правом. Франкський капітулярій 768 р. проголошував: «Всі мають слідувати своєму власному праву, як римляни, так і салічні франки; і ті, хто приїжджає з інших регіонів, будуть жити згідно з правом своєї країни»[5].

Розвиток правового плюралізму в середньовічній Європі пов'язаний з появою автономного міського права[6], а також з діяльністю Ганзейського союзу (Ганзи), який сучасні дослідники називають прототипом об'єднаної Європи[7]. Слово «ганза» має фламандско-готське походження і означає «товариство» або «союз для певної мети з певними внесками». Перша ганза виникла у 1200 р. у Фландрії, де навколо міста Брюгге утворилося економічне об'єднання із 17 міст, однак більш відомою в історії була німецька Ганза, яка проіснувала майже пів тисячоліття та налагодила функціонування колосальної торгівельної мережі, що простягнулася від Лондона до Новгорода і від Бергена до Брюгге. Роком народження Великої німецької Ганзи вважається 1241 р., коли гільдії Любека та Гамбурга уклали договір про співпрацю. Датою припинення існування Ганзейського союзу вважають 1669 р., коли був проведений його останній з'їзд. Слід зазначити, що у різні роки до складу Ганзи входили від 70 до 200 членів[8]. Фактично даний союз за своїми організаційними, владними, правовими і фінансовими можливостями міг конкурувати з наявними на той час варіантами державно-владної організації суспільства, а інколи й переважав їх.

Ще одним чинником розвитку правового плюралізму була необхідність узгодження правового регулювання життєдіяльності різних етноконфесійних груп населення в умовах співіснування релігій у межах однієї політико-територіальної організації влади. Досить цікавою у цьому сенсі є османська політика. В основу суспільно-політичного устрою Османської імперії було покладено принцип поділу суспільства на релігійно-конфесійні спільноти – мілети. Система мілетів впроваджувалася поступово, починаючи з XV ст., для укріплення і збереження стабільності багатонаціональної османської держави. До 1914 р. у імперії налічувалося тринадцять незалежних мілетів, кожен з яких знаходився під захистом іноземної держави[9].

Етнорелігійні групи, що входили до складу Османської імперії, мали фіскальну, судову та адміністративну автономію. Система мілетів дозволяла немусульманським підданим в межах імперії захищати і розвивати свою культуру, традиції, мову і релігію, визнаючи абсолютну владу османського султана. У цивільних справах, пов'язаних з укладенням або розірванням шлюбу, спадкуванням майна, освітою, благодійністю тощо, мілет мав самостійну юрисдикцію[10].

Правові спори, що виникали між членами одного мілету в галузі майнових та шлюбно-сімейних відносин, в основному вирішувалися общинними судами. Втім, рішення общинних судів мали не обов'язковий, а рекомендаційний характер і виконувалися в разі згоди обох сторін спору. У разі незгоди сторін з рішенням общинного суду вони могли звернутися до мусульманського суду, але і у цьому випадку справу рекомендувалося розглядати на основі норм і звичаїв відповідного мілету, якщо сторони не вимагали ісламського правосуддя[11].

Процеси колонізації додали власних деталей до загальної картини розвитку правового плюралізму. Як зазначає В. В. Бочаров, колоніалізм, який зіграв першорядну роль в становленні антропології

---

4 Mousourakis G. The Historical and Institutional Context of Roman Law. Aldershot: Ashgate, 2003. C. 418.

5 Палмер В. В. Дві конкуруючі теорії змішаних правових систем. *Порівняльне правознавство*. 2013. № 1-2. С.145-146.

6 Луконцева Ю.О. Правовий плюралізм у середньовічній Європі. *Публічне управління в системі координат: демократія, децентралізація, місцеве самоврядування*: тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (Мелітополь, 18 жовт. 2019 р.,) / відп. ред. Ортіна Г.В. Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2019. С. 338.

7 Ціватий В., Лиман С. Німецька Ганза : погляд із XXI століття. *Зовнішні справи*. 2013. № 2. С. 52.

8 Ткачук Б. П. Ганзейський союз : ґенеза становлення та розвитку. *Митна справа*. 2011. № 4 (76). С. 31-34.

9 Abu Jaber K. S. The Millet System in the Nineteenth-Century Ottoman Empire. *The Muslim World*. 1967. Vol. 57, issue 3. P. 214.

10 Карташян А. З. Османская политика в отношении этноконфессиональных меньшинств как модель управления полиэтническим и поликонфессиональным обществом. *Казанский педагогический журнал*. 2015. № 6. С. 177-179.

11 Sherman A. Jackson. Legal Pluralism Between Islam and the Nation-State : Romantic Medievalism or Pragmatic Modernity? *Fordham International Law Journal*. 2006. Volume 30, Issue 1. P. 170.

права, прийнято розглядати як суто соціально-економічне або політичне явище. Однак колоніальний процес – це і культурне явище, яке призвело до зіткнення відмінних одна від одної культур, у тому числі і правових[1]. У зв'язку з цим, у колоніальній практиці було два основних підходи. Осмислення процесу культурної взаємодії в рамках еволюційної теорії розцінювало «периферійні» культури виключно в категоріях «нерозвиненості» або «відсталості». Практична політика при цьому розумінні проблеми була орієнтована на заміну звичаєво-правових систем більш розвиненими європейськими еквівалентами. З точки зору іншої, функціональної парадигми, кожна культура являє собою внутрішньо збалансовану систему, що складається з властивих їй інститутів, звичаїв, знарядь та ідей, які сприяють збереженню соціальної рівноваги. За словами А. Куна, «навіть безжальний завойовник не може змінити звички і звичаї людей по своїй волі. Для цього слід винищити населення, адже поки суспільне життя існує, також продовжують зберігатися залишки правової ідентичності, яка швидше змінить право завойовника, аніж буде змінена ним»[2]. Відповідно, кожен звичай – це не анахронізм, а необхідний елемент культури, який виконує важливу функцію. Внаслідок цього в колоніях створювалися багатоступеневі судово-правові системи, при яких частина населення залишалася суб'єктом звичаєвого права, а інша частина – суб'єктом права метрополії[3].

Повертаючись до Європи, слід зазначити, що вестфальська система, яка склалася після закінчення Тридцятирічної війни (1648 р.) вперше легітимізувала поняття «національна держава» та утвердила повний суверенітет як верховенство держави на своїй території і в міждержавних справах. Всеосяжна кодифікація XIX ст. також сприяла формуванню єдиного правопорядку в межах території держави та усуненню правового плюралізму. Кодекси дев'ятнадцятого століття були спробами створити набір законів, який був би авторитетним, тотальним, систематичним і гармонійним у внутрішньому розумінні. Вони мали на меті скасувати попереднє суперечливе законодавство та уніфікувати правову систему в національне загальне право[4]. Однак і за таких умов можливість співіснування різних правових систем на одній території повністю не виключається. Одним з прикладів є існування на території Франції локального ельзасько-мозельського права. Ельзас (французький регіон) і Мозель (один з трьох департаментів регіону Лотарингія) з 1871 по 1919 рр. були окуповані Німеччиною. По завершенню окупації там зберегли силу деякі німецькі норми, які, змішавшись з нормами французькими, утворили специфічну регіональну правову систему, що співіснує з національним французьким правом. Ельзасько-мозельські норми діють до сьогоднішнього часу відносно окремих інститутів права соціального забезпечення, цивільного права, нотаріату тощо[5].

В рамках Ліги Націй починаючи з 1919 р. було укладено безліч договорів, безпосередньо присвячених проблемам національних меншин в окремих державах. Наприклад, стаття 10 Мирного договору з Сербо-Хорватсько-Словенською державою закріплювала, що держава зобов'язується створити для мусульман у сфері сімейного права та особистого статусу такі умови, які вимагаються для регулювання цих питань відповідно до мусульманських звичаїв[6].

Наступний етап розвитку юридичного плюралізму пов'язаний з процесами деколонізації та демократизації у XX ст. Слід пригадати, що термін «правовий плюралізм» починає активно використовуватись у юридичній науці з кінця 1970-х рр. саме для характеристики правових систем держав, що звільнилися від колоніальної залежності. Здобуваючи політичну свободу, ці країни зберігали у законодавстві і право колишньої метрополії, і місцеві звичаї[7].

Хвиля конституційних реформ відобразила тенденцію індихенізму (від ісп. indigena – корінний житель), спрямовану на визнання прав корінних народів. Цьому також значно сприяла практика Міжамериканського суду з прав людини[8]. Рух індихенізму наполягав на необхідності так званої внутрішньої деколонізації, тобто звільнення завойованої цивілізації (автохтонної, індіанської) від панування культури, «нав'язаної» колонізаторами (західної, європейсько-християнської). Деколонізація у цьому сенсі має зна-

---

1 Бочаров В. В. Максим Ковалевский : антропология права и правовой плюрализм в России. *Журнал социологии и социальной антропологии*. 2001. Том IV. № 3. С. 60-61.

2 Kuhn A. La fonction de la méthode comparative dans l'histoire et la philosophie du droit. *Introduction à l'Etude du Droit Comparé. Recueil d'études en l'honneur d'Edouard Lambert*. Vol. I. Paris: Recueil Sirey, 1938. P. 318–319.

3 Бочаров В. В. Максим Ковалевский : антропология права и правовой плюрализм в России. *Журнал социологии и социальной антропологии*. 2001. Том IV. № 3. С. 57-58.

4 Donlan S. P. Remembering: Legal Hybridity and Legal History. *Comparative Law Review*. 2011. Vol. 2, Issue 1. P. 25-26.

5 Кабрияк Р. Кодификации; пер. с фр. Л. В. Головко. М. : Статут, 2007. С. 246.

6 Ткаченко Є. В. Правовий захист прав етнічних та мовних меншин. К. : ФОП Голембовська О. О., 2018. С. 108-111.

7 Беляев М. А. Новые немецкие исследования о правовом плюрализме : критический обзор. *Труды Института государства и права РАН*. 2018. Том 13. № 5. С. 212.

8 Ковлер А. И. «Альтернативная юстиция» в контексте правового плюрализма. *Журнал зарубежного законодательства и сравнительного правоведения*. 2018. № 6. С. 168.

чення відновлення прав індіанців жити відповідно до традицій і звичаїв предків, зберігаючи споконвічні соціальні інститути під керуванням традиційних органів влади[9].

Тенденції розвитку правового плюралізму у XX ст. можна простежити на прикладі зміни відповідних норм міжнародного права. У 1957 р. Міжнародною організацією праці була прийнята Конвенція № 107 «Про захист та інтеграцію корінного та іншого населення, ведучого племінний і напівплемінний спосіб життя, в незалежних країнах». Дана Конвенція була спрямована на забезпечення поступової інтеграції представників корінних народів та етнічних меншин в життя відповідної країни (ст. 2). Водночас Конвенція встановлювала, що при визначенні прав та обов'язків вказаних категорій населення має враховуватись звичаєве право. Наприклад, при судовому розгляді злочинів і проступків, скоєних особами, що входять до складу вказаного населення, мають враховуватися відповідні звичаї (ст. 8)[10].

Оновлена (нині діюча) редакція даної Конвенції під назвою «Про корінні народи та народи, що ведуть племінний спосіб життя в незалежних країнах» з'явилася у 1989 р. У її преамбулі сказано, що вона визнає прагнення зазначених народів до здійснення контролю над власними інститутами та способом життя, до збереження і розвитку їхньої самобутності, мови і релігії в рамках тих держав, в яких вони проживають. Крім того, наголошено на тому, що вона приймається з метою ліквідації орієнтації на асиміляцію вказаних груп населення, що було характерно для норм, які діяли раніше. Підкреслено також, що при застосуванні положень цієї Конвенції визнаються і охороняються соціальні, культурні, релігійні та духовні цінності і практика зазначених народів (ст. 5); зазначені народи мають право зберігати власні звичаї і інститути, якщо вони не суперечать основним правам, визначеним національною правовою системою, та міжнародно-визнаним правам людини[11].

Таким чином, аналіз вказаних документів демонструє той факт, що на міжнародному рівні протягом другої половини XX ст. кардинально змінився підхід до визначення статусу і нормативної бази корінних народів та етнічних меншин, від намагання повністю інтегрувати їх у громадянське суспільство до визнання їх права на збереження власної самобутності. У першому випадку, звичаєве право певних соціальних груп зберігає своє значення тимчасово, до їх повної асиміляції, а у другому – має самостійну цінність як основа відповідної культурної, етнічної, релігійної ідентичності.

Новий напрям розвитку правового плюралізму зародився у останнє десятиліття XX ст., після краху біполярного світу та у контексті поглиблення процесів глобалізації. Якщо більш ранні концепції поліюридизму являли собою спроби захистити культурні особливості народів, які перебували до недавнього часу в колоніальної залежності, від знеособлюючої уніфікації, то новий, або глобальний (транснаціональний) правовий плюралізм базується на тому, що множинність нормативних систем є феноменом сьогодення, вона сконструйована, а не виросла природним шляхом за багато століть[12]. Як вказує Г. Тойбнер, під впливом економічних, політичних та ідеологічних чинників складаються правові системи, межі яких не збігаються з національними державами, причому приписи, що утворюють дані системи, виявляються часто набагато ефективнішими за державне регулювання[13].

Транснаціональні суб'єкти у сучасному світі отримали безпрецедентні можливості впливу на право і державу. Як відомо, для того, щоб уряд ефективно здійснював свою владу, події мають відбуватися у межах окремого територіального простору, а юрисдикції різних держав – бути розмежованими чітко визначеними кордонами, які держава у змозі захистити та контролювати[14]. Однак транснаціональні корпорації (ТНК) функціонують поза межами державних кордонів, водночас маючи потужні фінансові важелі впливу на економічну і політичну ситуацію окремих держав. Вони не лише впливають на національну правотворчість, змушуючи приймати вигідні їм закони, а й у багатьох випадках утворюють автономні нормативні системи. Крім того, у сучасних умовах підсилюється роль й інших міжнародних акторів. Як зазначає Клаус Гюнтер, всі види неурядових організацій (наприклад, Amnesty International або Human Rights Watch) та «позадержавних» міжнародних організацій (як-от Всесвітня організація торгівлі чи Світовий банк) здобули здатність вимагати дотримання державами правових норм та стандартів, що мають

---

[9] Костогрызов П. И. Феномен латиноамериканского неоконституционализма. *Право и политика*. 2016. № 12. С. 1493.

[10] Про захист та інтеграцію корінного та іншого населення, ведучого племінний і напівплемінний спосіб життя, в незалежних країнах : Конвенція № 107, прийнята 5 черв. 1957 р. на 40-й сесії Міжнародної організації праці. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_014

[11] Про корінні народи та народи, що ведуть племінний спосіб життя в незалежних країнах : Конвенція № 169, прийнята 27 черв. 1989 р. на 26-й сесії Генеральної конференції Міжнародної організації праці. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_188

[12] Беляев М. А. Новые немецкие исследования о правовом плюрализме : критический обзор. *Труды Института государства и права РАН*. 2018. Том 13. № 5. С. 215-216.

[13] Teubner G. Globale Bukowina. Zur Emergenz eines transnationalen Rechtspluralismus. *Rechtshistorisches Journal*. 1996. Bd. 15. S. 256.

[14] Троян І. Державний суверенітет як політологічна категорія: сутність, характеристики, особливості трансформації. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*: Зб. наук. пр. Львів, 2008. Вип. 22. С. 132.

зовнішній характер відносно будь-якої окремої держави. Аналогічним чином, приватний арбітраж перетворився сьогодні на справжню «міжнародну систему lex mercatoria», яка значною мірою відмежована від національного законодавства і щодо якої національні уряди лише виконують функції виконавців судових рішень[1].

Висновки. Все викладене вище переконливо свідчить про те, що правовий плюралізм не є новітнім винаходом політико-правової науки, він має довгу історію й різні форми свого прояву. Кожна історична епоха розвитку людства наклала свій відбиток на практичне втілення ідеї співіснування різних правових порядків в рамках єдиного соціального простору. Накопичений протягом століть досвід створює достатнє підґрунтя для розробки оптимальної моделі правового плюралізму в сучасних умовах.

Анотація.

Статтю присвячено дослідженню основних історичних етапів розвитку правового плюралізму у світі. Охарактеризовано особливості правового плюралізму у Давньому Римі, у середньовічній Європі, у Османській імперії, у колоніальний та постколоніальний період, у останнє десятиліття XX ст. Проаналізовано розвиток нормативної бази, що визначає статус корінних народів та етнічних меншин. Зроблено висновок, що накопичений протягом століть досвід дозволяє розробити оптимальну модель правового плюралізму в сучасних умовах.

Annotation.

The article is devoted to the study of the main historical stages of the development of legal pluralism in the world. The peculiarities of legal pluralism in Ancient Rome, in medieval Europe, in the Ottoman Empire, in the colonial and postcolonial period, in the last decade of the twentieth century are described. The development of the regulatory framework that determines the status of indigenous peoples and ethnic minorities is analyzed. It is concluded that the experience accumulated over the centuries allows to develop an optimal model of legal pluralism in modern conditions.

References:

1. Шевчук С.Ф. Плюралізм у філософії та науці. *Молодий вчений*. 2017. № 4 (44). С.119–124.
2. Федоров А. Н. Раздробленность или взаимодействие: о партикуляризме права средневековой Западной Европы. *Вестник Челябинского государственного университета*. 2015. № 23 (378). Право. Вып. 44. С. 18–23.
3. Кирищян А. Э. Концепция правового плюрализма : некоторые вопросы теории и практики. *Труды Института государства и права РАН*. 2009. № 4. С. 36–43.
4. Mousourakis G. The Historical and Institutional Context of Roman Law. Aldershot: Ashgate, 2003. 480 p.
5. Палмер В. В. Дві конкуруючі теорії змішаних правових систем. *Порівняльне правознавство*. 2013. № 1-2. С. 128–154.
6. Луконцева Ю.О. Правовий плюралізм у середньовічній Європі. *Публічне управління в системі координат: демократія, децентралізація, місцеве самоврядування*: тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (Мелітополь, 18 жовт. 2019 р.,). Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2019. С.337–339.
7.Ціватий В., Лиман С. Німецька Ганза : погляд із XXI століття. *Зовнішні справи*. 2013. № 2. С. 52–55.
8. Ткачук Б. П. Ганзейський союз : ґенеза становлення та розвитку. *Митна справа*. 2011. № 4 (76). С. 30–37.
9. Abu Jaber K. S. The Millet System in the Nineteenth-Century Ottoman Empire. *The Muslim World*. 1967. Vol. 57, issue 3. P. 212–223.
10. Карташян А. З. Османская политика в отношении этноконфессиональных меньшинств как модель управления полиэтническим и поликонфессиональным обществом. *Казанский педагогический журнал*. 2015. № 6. С. 175–180.
11. Sherman A. Jackson. Legal Pluralism Between Islam and the Nation-State : Romantic Medievalism or Pragmatic Modernity? *Fordham International Law Journal*. 2006. Volume 30, Issue 1. P. 158–176.
12. Бочаров В. В. Максим Ковалевский : антропология права и правовой плюрализм в России. *Журнал социологии и социальной антропологии*. 2001. Том IV. № 3. С. 51–72.
13. Kuhn A. La fonction de la méthode comparative dans l'histoire et la philosophie du droit. *Introduction à l'Etude du Droit Comparé. Recueil d'études en l'honneur d'Edouard Lambert*. Vol. I. Paris: Recueil Sirey, 1938. P. 315–324.
14. Donlan S. P. Remembering: Legal Hybridity and Legal History. *Comparative Law Review*. 2011. Vol. 2, Issue 1. P. 1–36.
15. Кабрияк Р. Кодификации; пер. с фр. Л. В. Головко. М. : Статут, 2007. 476 с.

[1] Klaus Günther. Legal Pluralism and the Universal Code of Legality: Globalization as a Problem of Legal Theory. *Colloquium in Legal, Political and Social Philosophy, New York University School of Law*. 2003. Sept. 25. P. 12.

16. Ткаченко Є. В. Правовий захист прав етнічних та мовних меншин. К. : ФОП Голембовська О. О., 2018. 315 с.

17. Беляев М. А. Новые немецкие исследования о правовом плюрализме : критический обзор. *Труды Института государства и права РАН*. 2018. Том 13. № 5. С. 209–223.

18. Ковлер А. И. «Альтернативная юстиция» в контексте правового плюрализма. *Журнал зарубежного законодательства и сравнительного правоведения*. 2018. № 6. С. 167–169.

19. Костогрызов П. И. Феномен латиноамериканского неоконституционализма. *Право и политика*. 2016. № 12. С. 1492–1500.

20. Про захист та інтеграцію корінного та іншого населення, ведучого племінний і напівплемінний спосіб життя, в незалежних країнах : Конвенція № 107, прийнята 5 черв. 1957 р. на 40-й сесії Міжнародної організації праці. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_014

21. Про корінні народи та народи, що ведуть племінний спосіб життя в незалежних країнах : Конвенція № 169, прийнята 27 черв. 1989 р. на 26-й сесії Генеральної конференції Міжнародної організації праці. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_188

22. Teubner G. Globale Bukowina. Zur Emergenz eines transnationalen Rechtspluralismus. *Rechtshistorisches Journal*. 1996. Bd. 15. S. 255–290.

23. Троян І. Державний суверенітет як політологічна категорія: сутність, характеристики, особливості трансформації. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*: Зб. наук. пр. Львів, 2008. Вип. 22. С. 130–136.

24. Günther K. Legal Pluralism and the Universal Code of Legality: Globalization as a Problem of Legal Theory. *Colloquium in Legal, Political and Social Philosophy, New York University School of Law*. 2003. Sept. 25. P. 3–25.

Lukontseva Yuliia,
PhD student of the Department of Fundamental and Legal Disciplines
Kharkiv National University of Internal Affairs
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-5649-819X